

Brocki, Zygmunt

Pięćdziesięciolecie Gdańskiego Towarzystwa Naukowego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 18/2, 425-430

1973

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Międzynarodowego Komitetu Historii Nauk Geologicznych (INHIGEO) podczas 24 Sesji Międzynarodowego Kongresu Geologicznego w Montrealu¹.

Na zakończenie zebrania doc. Wojciech Narębski powiadomił o przygotowywaniu (dzięki jego staraniom) posiedzenia naukowego poświęconego pamięci prof. S. Małkowskiego w dziesięciolecie jego śmierci. Posiedzenie organizowane wspólnie z Polskim Towarzystwem Geologicznym i Polskim Towarzystwem Mineralogicznym odbyło się 26 lutego 1973 r.

Wojciech Narębski

POBYT W POLSCE DRA RADOŚLAWA FUNDARKA

W dniach od 21 sierpnia do 2 września 1972 r. przebywał w Warszawie i Krakowie — na zaproszenie Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN — dr Radosław Fundarek z Wydziału Historii Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie.

Dr Fundarek jest historykiem farmacji. Głównym celem jego przyjazdu do Polski były poszukiwania w archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego i Muzeum Farmacji w Krakowie. Rezultaty badań mają być wykorzystane do opracowania rozprawy o związkach farmacji z chemią w Słowacji.

B. K.

K R O N I K A K R A J O W A

PIĘCDZIESIĘCIOLECIE GDAŃSKIEGO TOWARZYSTWA NAUKOWEGO

W 1922 r. powstało Towarzystwo Przyjaciół Nauki i Sztuki w Gdańsku. Na zebraniu 11 VII tego roku, zwołanym przez sześciuosobowy komitet z ks. drem Kamilem Kaintakiem, inicjatorem tej organizacji na czele, określono, że Towarzystwo ma się zajmować badaniami naukowymi, przede wszystkim w zakresie historii, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień Gdańska i Pomorza Gdańskiego, oraz szerzeniem zainteresowań nauką i sztuką wśród ludności polskiej zamieszkującej Wolne Miasto Gdańsk; Towarzystwo miało też założyć dla tej ludności bibliotekę i czytelnię. Pierwsze walne zebranie członków nowo założonego Towarzystwa, na którym wybrano pierwszy zarząd, odbyło się 4 XII tegoż roku.

Początkowo Towarzystwo miało Wydział Historyczno-Literacki, Ekonomiczno-Prawniczy (z Kołem Inżyniersko-Technicznym) i Artystyczny oraz Sekcję Krajoznawczą, w 1926 r. w miejsce tych wydziałów zorganizowano Wydział Historyczny, Historii Sztuki, Przyrodniczy, Kaszubski (zwany później Językoznawczym), Prawno-Ekonomiczny i Biblioteczny.

Towarzystwo prowadziło akcję odczytową — wykłady popularne otwarte i odczyty na zebraniach naukowych, a od 1928 r. również działalność wydawniczą. Odczyty wygłaszali miejscowi działacze zajmujący się nauką oraz profesorowie Uniwersytetu Poznańskiego i naukowcy z innych ośrodków naukowych Polski, m.in. tacy, jak Zygmunt Wojciechowski, Mikołaj Rudnicki, Józef Kostrzewski, Kazimierz Tymieniecki, Roman Pollak, Władysław Konopczyński, Tadeusz Grabowski, Karol Górski, Stanisław Bodniak, Leon Koczy i wielu innych.

W 1928 r. wyszedł tom I (za 1927 r.) organu naukowego TPNiS — „Rocznik Gdański”. Do wojny wydano osiem woluminów tego pisma, w 1930 r. rozpoczęto wydawanie serii *Biblioteka Gdańsko-Pomorska*, a w 1937 r. serii *Studia Gdańskie* — monografie z dziejów Gdańska i stosunków polsko-gdańskich; wydawano też wiele innych publikacji. W sumie od 1928 r. do wybuchu wojny działalność

¹ Zob. sprawozdanie z tego Kongresu w nrze 1/1973 „Kwartalnika”, s. 214.

publikacyjna TPNiS wyraża się liczbą 311 pozycji bibliograficznych, co jest liczbą wysoką. Uwzględnić przecież trzeba bardzo trudne warunki polityczne, zwłaszcza po dojściu do władzy w Niemczech Hitlera, w jakich pracowało Towarzystwo.

Wielkim sukcesem organizacyjnonaukowym TPNiS było też uruchomienie w Gdańsku, w końcu 1929 r., Stacji Naukowej, której zadaniem było — jak to pisano w t. I „Rocznika Gdańskiego” — „wyzyskiwanie dla nauki polskiej wszelkiego rodzaju materiałów źródłowych znajdujących się na miejscu [tj. w Gdańsku], czy to w formie zasobów archiwalnych, czy zabytków sztuki, rejestracja tych materiałów, pośrednictwo i informacje w stosunku do pracowników zamiejscowych odnośnie do zbiorów archiwalnych, muzealnych i bibliotecznych gdańskich”. W Stacji Naukowej TPNiS przebywało wielu pracowników nauki przybyłych do Gdańska w celu zbierania materiałów, znanych już wówczas uczonych, a także naukowców, których gwiazda dopiero wschodziła — Józef Kostrzewski, Kazimierz Piekarski, Łukasz Kurdybacha, Leon Koczy, Fryderyk Papée, Karol Górski, Stefan Kieniewicz, Kazimierz Piwarski, Stanisław Bodniak, Kazimierz Lepszy i wielu innych, także dwóch historyków czeskich: Josef Tichý i Josef Mačourek.

Po wojnie działalność TPNiS wznowiono już 22 VII 1945, właściwą pracę organizacyjną i naukową rozpoczęto 9 XII tegoż roku, kiedy to odbyło się pierwsze powojenne walne zebranie członków. W latach 1948—1953 powołano kilka komisji naukowych, przede wszystkim komisję mającą się zająć wydawnictwem *Acta Poloniae maritima* (wydawnictwo to, pierwotnie pod nazwą *Monumenta Poloniae maritima*, TPNiS zaprojektowało już w 1933 r.), następnie komisję dla opracowania modeli dawnych polskich okrętów wojennych i handlowych, komisję archeologiczną i morską. Ta ostatnia miała kilka podkomisji, z których bibliograficzna z czasem się przekształciła w samodzielną Komisję Bibliograficzną. Komisja Morska przestała działać w czerwcu 1955 r.¹, w tymże miesiącu zorganizowano jednak Komisję Polskiego Słownika Morskiego. W 1948 r. wznowiono działalność wydawniczą, w 1954 r. ukazał się pierwszy powojenny tom organu TPNiS „Rocznik Gdański” (kolejny tom 13). Towarzystwo prowadziło też akcję popularyzacji wiedzy, organizując odczyty w kilku miejscowościach województwa gdańskiego.

W 1956 r. Towarzystwo Przyjaciół Nauki i Sztuki w Gdańsku przekształciło się w naukowe towarzystwo zamknięte — Gdańskie Towarzystwo Naukowe (9 VI walne zebranie TPNiS uchwaliło nowy statut, który po drobnych uzupełnieniach władze zatwierdziły 2 X, a 27 tegoż miesiąca wybrano pierwszy zarząd GTN-u). Statut Gdańskiego Towarzystwa Naukowego stanowi, że jest ono kontynuatorem Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki w Gdańsku.

Gdańskie Towarzystwo Naukowe zorganizowało cztery wydziały: I Nauk Społecznych i Humanistycznych, II Nauk Biologicznych i Medycznych, III Nauk Matematyczno-Przyrodniczych, IV Nauk Technicznych. Najwięcej komisji zorganizowano w Wydziale I: Etnograficzną (1957 r.), Filologiczną (1963 r.; na początku 1973 r. na jej miejsce powołano dwie: Komisję Językoznawczą i Komisję Nauk o Literaturze), Historyczną (1963 r.), kontynuującą podstawową w okresie przedwojennym i powojennym działalność TPNiS, Pedagogiczną (1963 r.), Historii Sztuki (1966 r.), Ekonomiczną (1968 r.); nadto Komisja Archeologiczna kontynuuje także komisję TPNiS.

W Wydziale II zorganizowano cztery komisje: Prymatologiczną, Fizjograficzną, Kardiologii i Kardiochirurgii Dziecięcej oraz Komisję do Spraw Stacji Biologicznej w Górkach Wschodnich (w 1969 r. Stację przejął Uniwersytet Gdański i w 1970 r. Komisję zlikwidowano).

¹ Zob. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1962 s. 245.

W Wydziale III jest Komisja Nauk o Ziemi i Komisja Nauk Chemicznych (obie zorganizowano w 1971 r.), w Wydziale IV — Komisja Budownictwa Okrętowego i Komisja Elektrotechniki Morskiej (1966 r.)².

Każdy wydział GTN-u ma swoje wydawnictwa, które kierowane są przez odpowiednie komitety redakcyjne.

W październiku 1972 r. Towarzystwo, nie mające do tej pory swojej siedziby, wprowadziło się do specjalnie dla celów Towarzystwa przystosowanej zrekonstruowanej stylowej kamieniczki na Zamczysku (w dzielnicy Stare Miasto), przy ul. Grodzkiej 12 róg Rycerskiej, tj. na terenie, na którym się znajdował wczesnośredniowieczny gród książąt gdańskich.

Ryc. 1. Awers medalu wybitego z okazji 50-lecia GTN-u według projektu inż. arch. Wiktora Tołkina

3—5 grudnia 1972 r. odbyły się uroczystości związane z pięćdziesięcioleciem Towarzystwa. 3 XII w siedzibie Towarzystwa odbyło się spotkanie towarzyskie (wieczór wspomnień — jak to określono), uroczystość jubileuszowa odbyła się, w gmachu teatru przy Targu Węglowym, dnia następnego, tj. 4 XII, dokładnie w 50. rocznicę pierwszego walnego zebrania członków Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki w Gdańsku. Po zagajeniu wygłoszonym przez prezesa GTN-u, czł. zw. PAN Roberta Szewalskiego, i przemówieniach przedstawicieli władzy wojewódzkiej i miejskiej jubileuszowe życzenia przekazali: czł. zw. PAN Stani-

² O niektórych imprezach naukowych zorganizowanych przez GTN (lub jego wydziały), i tych których GTN był współorganizatorem, pisał „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, zob.: R. 6: 1961 s. 522—523 (sesja w 350. rocznicę urodzin Jana Heweliusza), R. 10: 1965 s. 479—480 (sesja *Województwo gdańskie w XX-lecie PRL*), R. 13: 1968 s. 722 (uroczyste posiedzenie w 100. rocznicę urodzin Marii Skłodowskiej-Curie), R. 14: 1969 s. 210 (akademia z okazji 200. rocznicy urodzin Jędrzeja Śniadeckiego), R. 17: 1972 s. 822—823 (sesja poświęcona Józefowi Wybickiemu). O problematyce historii nauki i techniki w działalności GTN-u zob. „Kwartalnik” R. 11: 1966 s. 315, R. 13: 1968 s. 743—744. Nadto publikacje GTN-u z tych zakresów „Kwartalnik” odnotowywał w dziale recenzyjnym i w dziale *Z czasopism* (różne roczniki).

sław Hückel, w imieniu prezesa IPAN, Włodzimierza Trzebiatowskiego, następnie czł. zw. PAN Bogdan Suchodolski, przewodniczący Rady Towarzystw Naukowych PAN, oraz przedstawiciele: Towarzystwa Naukowego Płockiego (przekazał też GTN-owi medal wybitny na jubileusz 150-lecia towarzystwa płockiego), Szczecińskiego Towarzystwa Naukowego i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Legnicy. Po przemówieniach wiceprzewodniczący PWRN w Gdańsku wręczył Towarzystwu (zbiorowo) Odznakę Honorową Zasłużonym Ziemi Gdańskiej. Odznakę tę wręczył również 7 członkom Towarzystwa i pracownikom biura Towarzystwa. Między odznaczonymi jest ks. kan. dr Bernard Sychta, autor głośnego w lingwistyce światowej monumentalnego *Słownika gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*. Trzech innych członków Towarzystwa otrzymało z rąk wiceprzewodniczącego PMRN w Gdańsku Odznakę Honorową Za Zasługi dla Gdańska.

Ryc. 2. Przemawia prof. dr B. Suchodolski. Za stołem: prezes GTN-u, prof. dr inż. R. Szewalski

Następnie prezes Towarzystwa, cz. zw. PAN R. Szewalski, wręczył dyplomy członkom honorowym, wybranym na odbytym tydzień wcześniej nadzwyczajnym walnym zebraniu Towarzystwa³. Nowymi członkami honorowymi są: trzech jeszcze przedwojenni członkowie IPN: mgr Bernard Janik (we władzach Towarzystwa w latach 1932—1939 i wielokrotnie po wojnie), dr Roman Lutman (wiceprezes w latach 1926—1927)⁴ i doc. dr Marian Pelczar (w zarządzie w latach 1935—1939 i kilkakrotnie po wojnie) oraz: prof. mgr inż. Wacław Balcerski, wybitny hydrotechniczny, były rektor Politechniki Gdańskiej, prezes Towarzystwa w latach 1963—1964, który niestety nie dożył jego jubileuszu (zmarł kilkanaście dni wcześniej;

³ Zebranie to odbyło się 21 XI 1972. W części I otwartej doc. dr Robert Głębocki wygłosił odczyt *Wszechświat Kopernika a wszechświat współczesny*.

⁴ Zmarł 27 I 1973 (ur. 31 VII 1897). Od 1949 r. był dyrektorem Instytutu Śląskiego, w 1957—63 Instytutu Śląskiego w Opolu.

dypłom członka honorowego złożono w ręce małżonki zmarłego), prof. dr Tadeusz Bilikiewicz (pierwszy prezes GTN-u, w latach 1956—1958), czł. koresp. PAN Romuald Cebertowicz (sekretarz generalny w latach 1969—1970), prof. dr Kazimierz Demel, cz. zw. PAN Stanisław Hüchel (wiceprezes w latach 1959—1962), prof. dr Konrad Jażdżewski, czł. zw. PAN Witold Nowacki, prof. dr Michał Reicher, prof. dr Józef Sawlewicz (prezes w latach 1965—1970), czł. zw. PAN Bogdan Suchodolski i ks. kan. dr Bernard Sychta.

Po uroczystości jubileuszowej odbyła się I część sesji poświęconej problemom nauki gdańskiej: doc. dr M. Pelczar wygłosił odczyt *Tradycje nauki gdańskiej*, a dr Andrzej Zbierski — *Osiągnięcia Gdańskiego Towarzystwa Naukowego*.

Po południu uczestnicy obchodu 50-lecia GTN-u złożyli wieńce na Westerplatte, na płycie Obrońców Poczty Polskiej i grobie prezesa honorowego GTN-u, doc. dra Marcina Dragana, prezesa TPNiS w latach 1926—1939 i 1945—1956. Wieczorem w Muzeum Narodowym w Gdańsku odbył się uroczysty koncert Chóru Akademii Medycznej.

Ryc. 3. Z sali: nowi członkowie honorowi GTN-u: ks. dr B. Sychta i doc. dr M. Pelczar

5 XII do południa w gmachu teatru przy Targu Węglowym odbyła się II część sesji, z odczytami: prof. dra Kazimierza Podoskiego — *Problem rozwoju nauk humanistycznych i społecznych w działalności GTN-u*, prof. dra Mariusza Żydowy — *Główne kierunki zainteresowań nauk biologicznych i medycznych*, doc. dra Bolesława Augustowskiego — *Nauki przyrodniczo-matematyczne w ośrodku gdańskim oraz możliwości ich integracji w pracach GTN-u* i prof. dra inż. Eugeniusza Dembickiego — *Perspektywy rozwoju nauk technicznych w działalności GTN-u*. Wieczorem zarząd i niektórzy członkowie Towarzystwa spotkali się z młodzieżą akademicką. Tematem spotkania była rola GTN-u w ochronie środowiska człowieka.

Na jubileusz GTN-u wybito medal pamiątkowy i wydano księgę pamiątkową zawierającą: słowo wstępne — prezesa GTN-u, R. Szewalskiego, pracę *Zarys dziejów Gdańskiego Towarzystwa Naukowego 1922—1972* — pióra M. Pelczara, bibliografię prac TPNiS w Gdańsku, bibliografię prac GTN-u i wykaz członków obu towarzystw.

Zygmunt Brocki

SESJA NAUKOWA POŚWIĘCONA PAMIĘCI IGNACEGO ŁUKASIEWICZA

Staraniem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego odbyła się w Warszawie, w dniu 11 grudnia 1972 r., sesja naukowa poświęcona pamięci magistra farmacji Ignacego Łukasiewicza, twórcy przemysłu naftowego — z okazji 150-letniej rocznicy urodzin i 90-letniej rocznicy śmierci.

Otwarcia sesji dokonał prezes Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego, prof. Leszek Krówczyński. Pierwszy referat *Ignacy Łukasiewicz jako farmaceuta i wynalazca* wygłosił doc. Wojciech Roeske. Główny akcent w referacie położony był na stwierdzenie, że geneza światowej petrochemii wywodzi się z laboratorium polskiej apteki. Ignacy Łukasiewicz i Jan Zeh byli dyplomowanymi magistrami farmacji. Ich wiedza chemiczna, zdobyta w czasie studiów farmaceutycznych, umożliwiła im otrzymanie frakcji naftowej z oleju skalnego przez zastosowanie destylacji frakcjonowanej.

Docent Roeske wyraźnie podkreślał priorytet polskiego wynalazcy przed Beniaminem Sillimanem, amerykańskim profesorem chemii, który dopiero w rok później uzyskał te same rezultaty w badaniach nad ropą naftową. Łukasiewicz badał ropę naftową, chcąc z niej otrzymać preparat farmaceutyczny pn. *Oleum Petrae album*; dopiero negatywne wyniki skłoniły go do podjęcia starań nad pełnym wykorzystaniem ropy.

Łukasiewicz był również konstruktorem pierwszej lampy naftowej. Dzień 31 lipca 1853 r., w którym po raz pierwszy zapalono lampę pomysłu Łukasiewicza z destylatem przez niego uzyskanym, uznany został za początek dziejów polskiego i światowego przemysłu naftowego.

Po referacie doc. Roeskego odbyła się dekloracja 12 farmaceutów, którym przyznano medal im. Ignacego Łukasiewicza *Pro pharmacia bene meritis*. Dekloracji dokonał prof. Leszek Krówczyński, przedstawiając jednocześnie zasługi odznaczonych. Medal im. Łukasiewicza przyznawany jest za wybitne zasługi naukowe, dydaktyczne, zawodowe i społeczne.

Kolejny referat *Ignacy Łukasiewicz, założyciel i organizator przemysłu rafineryjnego*, wygłosił prof. Jan Cząstka, opisując współpracę Łukasiewicza z Tytusem Trzeciekim przy pierwszych próbach wydobycia ropy naftowej w Bóbrce oraz dalszy rozwój działalności nad eksploatacją złóż.

Dr Witold Włodzimierz Głowiacki omówił zaangażowanie pioniera przemysłu naftowego w działalność społeczną i wyzwolenczą, wygłaszając referat *Praca patriotyczna i polityczno-społeczna Ignacego Łukasiewicza*.

Film *Prometeusz Polski* zakończył program sesji.

B. K.

WYSTAWA POLSKA KSIĄŻKA MORSKA 1512—1972

W „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” R. 13: 1968 s. 515—516 zrelacjonowana jest wystawa *Książka morska 1512—1967*, zorganizowana w Gdańsku w 1967 r. przez Wydawnictwo Morskie i Muzeum Morskie. 6X 1972 w Muzeum Historii Miasta Gdańska (Ratusz Głównomiejski, otwarta została taka sama wy-